

Joop Dirksen

Désanne van Brederode's *Ave verum corpus* in klas of leeskring

'*Ave verum corpus*, *Gegroet waarlijk lichaam* is een opmerkelijk debuut.' Deze typische 'recensentenbeginzin' is bij dit boek nu eens echt op zijn plaats. *Ave verum corpus* is 'anders': deze roman schokt en confronteert de lezer met zichzelf en zijn (houding tegenover het) geloof; ze zet aan het denken. In de leeskringen waarin ik het boek heb behandeld, waren de discussies ongemeen fel. Het boek 'doet' blijkbaar iets met de lezer.

De schrijfster, Désanne van Brederode, filosofiestudente -inmiddels is ze afgestudeerd - werd na het verschijnen van haar boek tot haar grote ergernis vaak vergeleken met Connie Palmen. We hebben blijkbaar snel de neiging om een 'hokje', een voorbeeld, een soortgenoot voor iets of iemand te zoeken. En natuurlijk zijn er overeenkomsten te signaleren. Maar Désanne is geen Connie, *Ave verum corpus* is geen *De Wetten*, *Ave verum corpus* is gewoon *Ave verum corpus*.

Van Brederode is geboren in 1970. Ze was, zegt ze zelf, een lastige leerling die men op een gegeven moment naar een psychotherapeut verwees, doch die in 'schrijven' een effectievere uitweg zag om haar gevoelens van onvrede kwijt te raken. Na *Ave verum corpus* heeft ze alleen nog maar, her en der, wat korte verhalen gepubliceerd, doch als we de aandacht in de media als een graadmeter mogen beschouwen, is Désanne van Brederode ondanks de uiterst beperkte omvang van haar oeuvre al officieel toegetreden tot de groep der gearriveerde auteurs.

1. Literaire analyse

1.1 Context

De recensies van *Ave verum corpus* liepen sterk uiteen, van zeer negatief tot behoorlijk positief. Antoine Verbij kraakte het boek in *De Groene* compleet af: 'een tot roman omgewerkt meisjesdagboek', 'filosofische en theologische platitudes', 'manisch EO-proza'. Janet Luis noemde in de *NRC* het boek 'fris, brutaal, exhibitionistisch, schaamteloos'. Het einde vond ze onduidelijk, en soms ergerde ze zich aan de 'al te vlotte babbeltoneel'. T. van Deel sprak in *Trouw* van een bijzonder, zij het niet helemaal geslaagd opmerkelijk debuut. Soms was er volgens hem namelijk sprake van 'geforceerd aandoende modieuze zelfbewustheid'.

1.1 Het verhaal

Het boek is een 'postmodern mengsel' van brieven, essay-achtig proza, vragen en opdrachten voor de lezer, maar het grootste deel van de tekst is toch een min of meer 'traditioneel' verhaal, over een jaar uit het leven van het meisje Lucia. Ze gaat na haar eindexamen met haar vriendin uit

verveling naar een door de ouders gesubsidieerde New Age 'Energieweek'. 'De voorpret was al leuk. Samen naar een strafkamp, nou dat werd groot feest. We zouden een familiepak repen meenemen, blikjes cola, pakjes shag en 's avonds na de afwas deserteren, klaar voor boerenzonen in de plaatselijke disco. Voor Anne ging er zelfs een halfje wit mee. Ze kon geen zuurdesem meer zien.'

Bij de eerste de beste ontspanningsoefening echter breekt er bij Lucia al een groot, onbenoembaar verdriet los. De spot en scepsis blijven echter ('Ze hebben hier geen hagelslag. Zal wel karmisch zijn.'), al constateert ze dat de oprechtheid die iedereen tentoonstelt 'van karikaturen mensen maakt, en van mensen moet ik houden, of ik wil of niet.'

Ze ontmoet Thomas, een jonge dertiger, 'emotioneel therapeut' die haar tussen de massage en de ontspanningsoefeningen door ontmoagdt en vervolgens vriendelijk wegstuurt.

Ze gaat studeren, en heeft dan relaties met heel uiteenlopende figuren: Richard, de bink onder de eerstejaars, die haar steeds meer claimt, Bob, met wie ze een studentenetage deelt, Herman die als een sloofje achter haar aan hobbelt, Erik die maagd is en dat eigenlijk nog wil blijven, én met professor Oudegeest, voor wie ze een grote bewondering koestert ('In Oudegeest herken ik de gids uit mijn droom. Neem me bij de hand en laat me alles zien.'), maar die ze, als hij ook een seksuele relatie met haar wil, afwijst.

De twee mannen met wie ze echter de meest intense relatie heeft, zijn Jezus en haar vader.

Jezus, 'een mens die de taal van de hemel door de aarde verstond, die de taal van de geest door het vlees heen verstond [...] een mens die niet bang was om stil te zitten in de woestijn, waar hij zijn roofdier kon horen huilen en zijn engel kon horen zingen [...] een mens die zijn eigen hart kon dragen, kon aanwenden, kon geven, louter omdat hij zich van zijn hart bewust was.'

Haar vader: "mijn vader moet verliefd op me zijn, zoals ik verliefd ben op hem. Hoofse liefde, zonder beddrang, alhoewel..."

Als ze bij Richard de naam 'Jezus' laat vallen, reageert die geschokt: hel-den, idolen als Jim Morrison, Bataille, Raspoetin, nou ja, maar Jezus?!! Wie gelooft is niet meer serieus te nemen. (Wie *Het boek van violet en dood* gelezen heeft, zal zich dit verschijnsel ook daarvan herinneren: Reve die door de voltallige redactie van Tirade als 'seniel geworden' terzijde wordt geschoven als hij zijn overgang naar het katholicisme aankondigt). Wat Lucia in de maanden dat we haar volgen, probeert te bereiken, is 'waarlijk lichaam worden': 'door het verstand, het geweten heen te breken om oog in oog te staan met wie ik ben: een lichaam dat doordrongen is van liefde [...] lichaam dat zich delen wil maar eerst gebroken moet worden.' De verwijzingen naar Jezus worden steeds meer in 'liturgische termen' geformuleerd.

Ze fantaseert over 'vrouw voor alle mannen te zijn', de totale overgave te beleven; maar het blijft niet bij fantaseren. In een sadistisch ritueel laat

ze zich pijnigen en wordt een oude bok op haar naakte lichaam gezet. Daarna voelt ze zich vies én opgelucht. Aan het einde van het verhaal vertrekt ze uit het studentenhuus, samen met haar vader.

2. Didactische analyse

2.1 Voyeurisme

Het boek biedt discussiestof op allerlei niveaus.

Een eerste interessant aspect is het feit dat de verteller uitvoerig probeert tot communicatie te komen met de lezer. De lezer wordt aangesproken, ondervraagd en tot actie aangezet: 'Jij hebt dit boek ter hand genomen. Nieuwsgierig? Gewoon uit verveling? [...] Ik neem je bloedserius, zoals ik ook mezelf graag bloedserius neem. Ik wil dat je me laat geloven in mijn dromen. Ik zal je bij de hand nemen en alles laten zien. Liever nog heb ik dat je je ogen sluit. Ga alsjeblieft niet toeschouwen en onderscheiden. Ja, doe maar net alsof je blind bent. Ben je dat niet eigenlijk ook? Ik bedoel, je ziet, selectief als je bent, alleen wat je wilt zien. Schoonheid noem je dat.'

Tot actie aanzetten gebeurt ook aldus:

'Het eerste wat ik je wil geven is een lege pagina. Daar schrijf je op waar je in gelooft. Dat doe je toch niet, voel ik nu al. Zo goed kennen we elkaar.'

De vragen worden soms tamelijk persoonlijk:

'Denk jij als je vrijt? Waaraan? Aan iemand anders? Aan iemand die je persoonlijk kent (misschien wel van je eigen geslacht)? Aan een filmster, een presentatrice, een sporter? Denk je aan andere dingen dan de geslachtsdaad? Aan dingen die je je partner niet durft voor te stellen, uit angst veelisend te lijken of pervers?'

De al eerder genoemde Antoine Verbij reageert nogal kribbig op dit alles: "Lucia valt de lezer lastig met irritante, opdringerige vragen over seks en geloof. Waarom? Er valt geen literaire reden voor te bedenken.'

Ook in mijn leeskringen bleken deze vragen bij sommigen op verzet te stuiten.

De vraag die dan meteen opduikt is: waarom vind ik, de lezer, het wél vanzelfsprekend dat ik een boek lang in de intimiteit van de hoofdpersoon mag kijken, en word ik geschokt als die hoofdpersoon een vraag stelt over, dus vriendelijk toegang vraagt tot mijn intieme leven?

STELLING: Lezen is welbeschouwd een geaccepteerde manier van voyeur spelen. Voelen we ons betrappt als de 'bespiede' zelf een verrekijker ter hand neemt?

2.2 Seksualiteit en religie

Een volgend gesprekstema is de relatie tussen seksualiteit en religie, het samengaan van erotische en religieuze gevoelens in dit boek, en in het algemeen.

Een inleidend klassengesprek over de verschillende verschijningsvormen van die combinatie kan verhelderend werken.

De strenge afwijzing van het vrijelijk genieten van seksualiteit door de christelijke kerken staat in contrast met wat in heel veel andere religies en sekten normaal of geaccepteerd is.

De religieuze 'piekervaring' en de seksuele 'piekervaring' liggen in elkaars verlengde: de mens treedt even buiten zichzelf, ontstijgt de alledaagsheid. Ofschoon dus in de christelijke kerken de seksualiteit in de taboehoek terecht is gekomen, is het taalgebruik rondom het christelijk geloof rijkelijk voorzien van in dit verband toch suggestieve formuleringen als 'opgaan in, of één worden met de Heer'. Kloosterzusters zijn 'de bruiden van Christus'. De mystica Hadewijch beschrijft haar ervaringen in orgiastische - of kan er zelfs gesproken worden van orgastische? - formuleringen.

De overgave die van de gelovige mens verwacht wordt, de volledige beschikbaarheid, wordt niet alleen in *Ave verum corpus* vertaald naar de fysieke kant van de mens. De ervaringen van de heilige Sebastiaan, die door schilders en beeldhouwers steeds afgebeeld wordt in de extase van zijn pijn (hij kijkt hemels terwijl hij doorzeefd wordt met pijlen) zullen we niet gauw associëren met SM, maar is masochisme heel ver weg als je je lichaam helemaal overgeeft aan de macht en het geweld van de ander, en als uit de pijn die dat oplevert, een hemels genoeg voortkomt?

Als Lucia zich ongeremd overgeeft aan Betty, een vrouw die ze op een feestje ontmoet, en deze een oude bok op Lucia's naakte lichaam neerzet, is de verwijzing naar sex met de duivel natuurlijk levensgroot aanwezig. Je zou bijna de vergelijking maken met *De Wetten* waar Marie vrijt met de priester Clemens Brandt, die haar Em(meken!) noemt, als walgelijk afstotend wordt beschreven, duidelijk duivelse trekjes heeft... Maar we hadden afgesproken om *Ave verum corpus* en *De Wetten* niet te vergelijken, en trouwens, er is ook een levensgroot verschil: in *De wetten* wil Marie 'wijs' worden en net als Mariken een eeuw of vijf daarvoor, schroomt ze niet om in haar drang naar kennis desnoods met de duivel te vrijen; terwijl Lucia zich als een martelaar volledig overgeeft aan het kwade:

'Niet de heilige, niet Jezus zelf was gewelddadig. Heiligen dienden, als devote, toegewijde martelaars, de heerschappij van de agressie. Het waren vuilstorkokers van de haat van anderen. Zowel in de biografieën van de wit weggetrokken aureooldragers als in het lijdensverhaal wordt het betreffende slachtoffer steeds kleurlozer, steeds weerlozer, steeds minder menselijk, om plaats te kunnen maken voor de walgelijke vijand. Voor de gruweldaden, voor de foltering, voor de smaad. Het is deze doortrapte vertelkunst die ons in staat stelt onze meest verborgen verlangens aan te horen, zonder ons medeplichtig te voelen. Immers, wij staan aan de kant van het lijdend voorwerp dat, hoe onkenbaar ook, ons verlost van onze bloeddorst, onze nagels, onze tanden, door zich op te werpen als een gat in ons bewustzijn, dat alles wat daaronder leeft

omhoogstuwt en weer wegdraagt naar de dood.' (*Ave verum corpus*, p.142-43)

Overgave aan het kwade als een zelfopoffering ten bate van de alledaagse slechteriken, u en ik.

STELLING: seksualiteit en religie zijn broer en zus; de christelijke kerken die de seksualiteit door de voordeur uitbanden, haalden haar door de achterdeur weer naar binnen.

2.3 Helden & idolen

Een derde gespreksthema is onze omgang met helden en idolen.

Richard heeft 'helden uit het verleden: Jim Morrison, Bataille, Raspoetin en, verder terug, Caligula en Djenghiz Khan. Niet dat Richard veel van geschiedenis wist. Namen waren zijn helden. Geloofwaardige filmacteurs voor een camera die elke onzekerheid, elke twijfel filterde, zodat een vastberaden blik het residu werd, dat zich bij Richard naar binnen had gebrand.' (*Ave verum corpus*, p.46) Er ontstaat een ruzieachtige sfeer als Lucia tegenover 'zijn' Jim Morrison 'haar' Jezus plaatst. Voor Richard is geloof in Jezus een vorm van afhankelijkheid die hij achter zich heeft gelaten. 'En die helden van je?' 'Helden?' Jouw Übermensen?' 'O, die. Dat is een uit de hand gelopen jongensdroom. Daar geloof ik niet in.' 'Je probeert ze anders wel te imiteren, geef het maar toe.' 'Jawel. In essentie. Maar, om het even pretentius filosofisch te zeggen: wel vanuit mijn eigen existentie.' 'Dat doe ik ook met Jezus.'

Dit twistgesprek geeft een kijk op omgaan met helden, met idolen: hebben we ze als voorbeeld, of om door identificatie met hen onze kleinheid te vergeten? Of is er nog een derde mogelijkheid:

'Voor Richard is een held een voorbeeld (al ontkent hij dat liever), iemand die hij na wil leven "vanuit zijn eigen existentie". Het betekent niet dat hij zelf een held wil worden. Ik wel. Ik zoek het gezelschap van helden op, om me aan hen gelijk te kunnen voelen. Wat in eerste instantie op dweezucht mag lijken, is juist mijn grootheidswaan incognito: eigenlijk bestaat er voor mij maar één held en dat ben ik zelf.' (pag.70)

STELLING: heldenverering is een uiting van onevenwichtigheid.

2.4 Oedipaal

Een vierde gespreksthema is de rol van de vader:

Is Lucia op zoek in de godsdienst naar 'De Vader', of is haar haar contact met haar vader te beschouwen als een concretisering van de 'hemelse vereniging met het goddelijke'? Is ze 'gewoon' oedipaal bezig en sublimceert ze dat in haar Jezus-verering, of is haar vader de 'bereikbare' versie van Jezus?

Algemener vertaald (weer in ietwat uitdagende termen):

STELLING: liefde voor God de Vader of voor Maria is een uiting van een volwassene-in-leeftijd die eigenlijk een gefrustreerd kind is dat va-

der/moederliefde tekort gekomen is, of in ieder geval nog zijn/haar hand zou willen vasthouden.

Tenslotte

Het boek levert dus heel wat discussiestof; roept vragen op en dat is een van de kenmerken van een goed boek.

Dat er wel zwakke plekken in aan te wijzen zijn (ik vind de structuur van het boek uiteindelijk een wat onevenwichtige indruk achterlaten; de presentatie van het Hegelspel doet wat gekunsteld aan, en door het slotbeeld, de witte lelies op haar bed, voel ik me met een (wél erg mooi) kluitje in het riet gestuurd), maakt dat *Ave verum corpus* in mijn ogen nog niet het 'ultieme meesterwerk' is, maar'Ave Verum Corpus, Gegroet Waarlijk Lichaam' is een opmerkelijk debuut. En dat is het!

